

DUNYONI BOLALAR KO'ZI BILAN ASRANG: URUSH HUDUDLARIDAGI BOLALIK FOJIASI

Mo'minova Maryam Xusniddin qizi

Termiz davlat universiteti talabasi

e-mail: mariyammominova771@gmail.com

tel.: 931284877

Annotatsiya. Maqolada qurolli mojarolar sharoitida bolalik davrining buzilishi, bolalar huquqlarining poymol etilishi, majburiy ko'chish, ta'limdan uzilish, psixologik travma, ochlik, tibbiy yordam yetishmovchiligi va oilaviy ajralishlarning ijtimoiy-gumanitar oqibatlari tahlil qilinadi. Urush hududlaridagi bolalar faqat jismoniy xavf ostida qolmaydi, balki ularning ruhiy rivojlanishi, xavfsizlik hissi, kelajakka ishonchi va shaxs sifatida shakllanish jarayoni ham izdan chiqadi. Maqolada xalqaro bolalar huquqi, insonparvarlik tamoyillari, UNICEF, BMT va UNHCR ma'lumotlari asosida urush sharoitida bolalarni himoya qilishning dolzarb vazifalari yoritiladi.

Kalit so'zlar: bolalar huquqlari, urush, qurolli mojaro, bolalik fojiasi, majburiy ko'chish, psixologik travma, ta'lim, gumanitar himoya, UNICEF, xalqaro insonparvarlik huquqi.

PROTECT THE WORLD THROUGH CHILDREN'S EYES: THE TRAGEDY OF CHILDHOOD IN WAR ZONES

Abstract. The article analyzes the disruption of childhood in armed conflicts, violations of children's rights, forced displacement, interruption of education,

psychological trauma, hunger, lack of medical care, and the social-humanitarian consequences of family separation. Children in war zones face not only physical danger, but also the destruction of their emotional development, sense of security, trust in the future, and personal formation. Based on international child rights law, humanitarian principles, and data from UNICEF, the United Nations, and UNHCR, the article highlights urgent tasks for protecting children in wartime conditions.

Keywords: children's rights, war, armed conflict, childhood tragedy, forced displacement, psychological trauma, education, humanitarian protection, UNICEF, international humanitarian law.

СОХРАНИТЬ МИР ГЛАЗАМИ ДЕТЕЙ: ТРАГЕДИЯ ДЕТСТВА В ЗОНАХ ВОЙНЫ

Аннотация. В статье анализируются разрушение детства в условиях вооружённых конфликтов, нарушение прав детей, вынужденное перемещение, прерывание образования, психологическая травма, голод, нехватка медицинской помощи и социально-гуманитарные последствия разлуки с семьёй. Дети в зонах войны сталкиваются не только с физической угрозой, но и с разрушением эмоционального развития, чувства безопасности, веры в будущее и процесса личностного становления. На основе международного права в области прав ребёнка, гуманитарных принципов и данных UNICEF, ООН и UNHCR освещаются актуальные задачи защиты детей в условиях войны.

Ключевые слова: права детей, война, вооружённый конфликт, трагедия детства, вынужденное перемещение, психологическая травма, образование, гуманитарная защита, UNICEF, международное гуманитарное право.

Kirish. Bolalik inson hayotining eng nozik, himoyaga muhtoj va kelajak shaxsiyati shakllanadigan davridir. Bola uchun tinchlik, mehr, oila, maktab, o'yin, xavfsiz muhit va kelajakka ishonch hayotiy ehtiyoj hisoblanadi. Urush esa ana shu tabiiy rivojlanish muhitini buzadi. Qurolli mojaro hududida bola ko'pincha kattalar siyosiy qarorlarining eng begunoh qurboniga aylanadi.

Urush hududlaridagi bolalik fojiasi faqat portlash, o'lim yoki jarohat bilan o'lchanmaydi. Bola uyidan ayriladi, ota-onasini yo'qotadi, maktabdan uzoqlashadi, ochlik va qo'rquv ichida yashaydi, tibbiy yordamdan mahrum bo'ladi, ba'zan zo'ravonlik, ekspluatatsiya va majburiy yollash xavfiga duch keladi. Bunday sharoitda bolalikning tabiiy mazmuni — o'qish, o'ynash, orzu qilish va mehr ko'rish imkoniyati cheklanadi.

Asosiy qism. Urush hududlaridagi bolalar eng avvalo hayot va xavfsizlik huquqidan mahrum bo'lish xavfiga duch keladi. UNICEF ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil bolalar uchun qurolli mojarolar nuqtai nazaridan eng og'ir yillardan biri bo'lgan; bolalar o'ldirilish, jarohatlanish, maktabdan uzilish, emlashdan qolish va og'ir to'yib ovqatlanmaslik kabi oqibatlariga duch kelgan. UNICEF dunyoda har olti boladan bittadan ko'prog'i mojaro ta'siridagi hududlarda yashayotganini ham qayd etadi.

Qurolli mojarolar bolalarga nisbatan “oltita og‘ir buzilish” orqali baholanadi: bolalarni o‘ldirish va mayib qilish, bolalarni qurolli guruhlariga yollash yoki ulardan foydalanish, jinsiy zo‘ravonlik, bolalarni o‘g‘irlash, maktab va shifoxonalarga hujum qilish, gumanitar yordam yetkazilishiga to‘sqinlik qilish. BMTning 2024-yilga oid “Bolalar va qurolli mojarolar” hisobotida qizlar va o‘g‘il bolalar turli ko‘rinishdagi og‘ir huquqbuzarliklarga duch kelayotgani, xususan o‘ldirish, mayib qilish, yollash, jinsiy zo‘ravonlik va o‘g‘irlash holatlari qayd etilgani ko‘rsatiladi.

Bolalar urushda ko‘pincha “yo‘qotilgan avlod” xavfiga duch keladi. Ularning o‘qishi to‘xtaydi, ta‘lim jarayoni izdan chiqadi, maktablar vayron bo‘ladi yoki harbiy obyektga aylanadi. Maktab faqat bilim beruvchi joy emas; u bola uchun xavfsiz hudud, do‘stlar bilan muloqot, kundalik tartib, psixologik barqarorlik va kelajak rejalarini shakllantiruvchi muhitdir. Maktabdan uzilish bolaning savodxonligi, kasbiy kelajagi va jamiyatga moslashuviga uzoq muddatli salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Majburiy ko‘chish urushdagi bolalik fojiasining eng og‘ir shakllaridan biridir. UNHCR ma‘lumotiga ko‘ra, 2024-yil oxirida dunyo bo‘yicha 123,2 million kishi ta‘qib, mojaro, zo‘ravonlik, inson huquqlari buzilishi va jamoat tartibini izdan chiqaruvchi voqealar sabab majburiy ko‘chishga duch kelgan. UNICEF esa mojaro va zo‘ravonlik oqibatida uyidan ayrilgan bolalar soni 2024-yil oxiriga kelib 48,8 millionga yetganini ko‘rsatadi.

Urush bolalarning ruhiy salomatligiga chuqur zarba beradi. Doimiy portlash tovushi, yaqinlarining halok bo‘lishi, uyining vayron bo‘lishi, ochlik, qo‘rquv, evakuatsiya va noma‘lum kelajak hissi bolada posttravmatik stress buzilishi, xavotir,

depressiya, uyqusizlik, tajovuzkorlik, nutqdagi tutilish, o'qishga qiziqish pasayishi yoki regressiv xatti-harakatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Bola voqeani kattalardek tahlil qila olmaydi; u xavfni ko'proq his qiladi, lekin uni tushuntirish va boshqarish imkoniyati cheklangan bo'ladi.

Urush sharoitida bolalar sog'lig'i ham ko'p tomonlama xavf ostida qoladi. Shifoxonalar shikastlanadi, dori-darmon yetishmaydi, emlash dasturlari to'xtaydi, toza suv va sanitariya sharoiti yomonlashadi. Bu esa yuqumli kasalliklar, suvsizlanish, ich ketish kasalliklari, pnevmoniya, teri infeksiyalari va surunkali kasalliklarning nazoratsiz qolishiga olib keladi. Ayniqsa chaqaloqlar, nogironligi bor bolalar, yetim yoki otanasidan ajralgan bolalar yuqori xavf guruhiga kiradi.

Oziq-ovqat xavfsizligi urush hududlaridagi bolalar hayotida muhim muammoga aylanadi. Mojaro sabab ekin maydonlari, bozorlar, yo'llar va ta'minot zanjirlari buziladi. Oziq-ovqat narxlari oshadi, oilalar muntazam ovqatlanish imkoniyatidan mahrum bo'ladi. To'yib ovqatlanmaslik bola organizmida immunitetning pasayishi, o'sishdan orqada qolish, kognitiv rivojlanishning sekinlashuvi va kasalliklarga moyillikning ortishiga sabab bo'ladi.

Bolalarning urushdagi himoyasizligi ijtimoiy maqom, jins, yosh va salomatlik holatiga qarab farqlanadi. Qiz bolalar jinsiy zo'ravonlik, erta nikoh, ekspluatatsiya va gigiyena vositalaridan mahrum qolish xavfiga ko'proq duch keladi. O'g'il bolalar esa majburiy yollash, qurolli guruhlarga jalb etish, nazorat punktlarida ushlanish yoki zo'ravonlik qurboni bo'lish xavfi bilan yuzlashadi. Nogironligi bor bolalar evakuatsiya va gumanitar yordam tizimida ko'pincha e'tibordan chetda qoladi.

Urush hududlaridagi bolalik fojiasining eng og'ir ko'rinishlaridan biri oilaviy ajralishdir. Ota-onasidan ayrilgan yoki ajratilgan bola himoya, mehr, parvarish va psixologik tayanchdan mahrum bo'ladi. Bunday bolalar odam savdosi, ekspluatatsiya, zo'ravonlik, noqonuniy asrab olish, majburiy mehnat yoki qurolli guruhlar tomonidan yollanish xavfiga ko'proq uchraydi. Shu sababli favqulodda vaziyatlarda bolalarni ro'yxatga olish, oilasini qidirish va birlashtirish tizimi gumanitar yordamning asosiy bo'g'ini hisoblanadi.

Gaza, Ukraina, Sudan, Suriya, Afg'oniston, Yaman, Myanma va Kongo Demokratik Respublikasi kabi hududlar bolalar urushdan qanday ko'lamda aziyat chekayotganini ko'rsatadi. UNICEF 2025-yil may oyida Gaza sektorida 2023-yil oktabridan buyon 50 mingdan ortiq bola o'ldirilgani yoki jarohatlangani haqidagi xabarlarini keltirgan. Ushbu raqamlar mojaro hududlarida bolalar hayoti naqadar zaif va himoyasiz qolayotganini ko'rsatadi.

Bolalarni himoya qilish xalqaro huquqda alohida o'rin tutadi. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya bolaning yashash, rivojlanish, himoyalani va ishtirok etish huquqlarini belgilaydi. Qurolli mojarolar sharoitida xalqaro gumanitar huquq tinch aholini, xususan bolalarni himoya qilishni talab qiladi. Maktablar, shifoxonalar, bolalar muassasalari va gumanitar yordam obyektlariga hujum qilish bolalar hayoti va kelajagiga bevosita tajovuz sifatida baholanadi.

Urushning bolaga ta'sirini quyidagi shartli ijtimoiy-psixologik model orqali ifodalash mumkin:

$$BTX = f(X, T, O, M, S, P)$$

Bu yerda:

BTX— bolalik travmasi xavfi;

X— xavfsizlik darajasi;

T— ta'limdan uzilish davomiyligi;

O— oziq-ovqat va tibbiy yordam yetishmovchiligi;

M— majburiy ko'chish holati;

S— oilaviy ajralish yoki yaqinlarini yo'qotish;

P— psixologik qo'llab-quvvatlash mavjudligi.

Modelda *X*, *O*, *M*, *S* kabi omillar yomonlashgani sari travma xavfi ortadi, *P*— psixologik yordam kuchaysa, salbiy ta'sirni kamaytirish imkoniyati paydo bo'ladi. Bu model amaliy tadqiqotlarda bolalar ehtiyojini baholash, xavf guruhlarini aniqlash va rehabilitatsiya dasturlarini rejalashtirishda qo'llanishi mumkin.

Urush hududlarida bolalarni himoya qilish faqat evakuatsiya yoki oziq-ovqat yetkazish bilan cheklanmaydi. Kompleks yondashuv zarur: xavfsiz joy, tibbiy yordam, ovqatlanish, toza suv, sanitariya, psixologik yordam, vaqtinchalik ta'lim, oilani birlashtirish, huquqiy himoya va zo'ravonlikdan saqlash birgalikda olib borilishi kerak. UNICEF 2024-yilni bolalar uchun "normal holatga aylanmasligi kerak bo'lgan" eng og'ir yillardan biri sifatida baholab, mojaro hududlaridagi bolalar huquqlari mislsiz darajada buzilayotganini ta'kidlagan.

Ta'limni tiklash urushdan keyingi rehabilitatsiyaning asosiy shartidir. Vaqtinchalik maktablar, masofaviy ta'lim, mobil o'quv markazlari, psixologik yordam bilan

uyg'unlashtirilgan darslar bolalarga kundalik tartib va kelajakka ishonchni qaytaradi. Ta'lim jarayoni urushdan keyingi jamiyatni tiklashda ham muhim rol o'ynaydi, chunki o'qishdan uzilgan bolalar kelajakda kambag'allik, ishsizlik, radikallashuv va ijtimoiy chetlanish xavfiga ko'proq duch keladi.

Bolalarning urushdan keyingi psixologik rehabilitatsiyasi uzoq muddatli jarayon bo'lishi kerak. Bunda individual maslahat, guruh terapiyasi, o'yin terapiyasi, san'at terapiyasi, sport, ijtimoiy ko'nikmalarni tiklash va oilaviy maslahatlar muhim ahamiyatga ega. Bola boshidan kechirgan og'ir hodisalarni birdan unutmaydi; unga xavfsizlik, ishonch, barqaror munosabat va bosqichma-bosqich tiklanish muhiti kerak.

Urush hududlaridagi bolalik fojiasiga befarqlik xalqaro hamjamiyatning ma'naviy inqirozini ko'rsatadi. Bola qaysi millat, din, hudud yoki siyosiy tomon vakili bo'lishidan qat'i nazar, u himoyaga muhtoj insondir. Bolalar ko'zi bilan dunyoga qarash urushni geosiyosiy manfaatlar emas, insoniy azob-uqubatlar mezonida baholashni anglatadi. Bola ko'zidagi qo'rquv, ochlik, iztirob va umidsizlik insoniyat uchun eng og'ir ayblovlardan biridir.

Xulosa. Urush hududlaridagi bolalik fojiasi zamonaviy dunyoning eng og'riqli gumanitar muammolaridan biridir. Bola urushni boshlamaydi, siyosiy qaror qabul qilmaydi, qurol tanlamaydi. Biroq urushning eng og'ir oqibatlarini aynan bolalar ko'taradi: ular uyidan, maktabidan, ota-onasidan, sog'lig'idan, xavfsizlik hissidan va ba'zan hayotidan ayriladi. Bolalarni himoya qilish insonparvarlikning eng asosiy mezonidir. Har qanday mojaro sharoitida bolalar hayoti, ta'limi, sog'lig'i va ruhiy barqarorligi birinchi o'ringa qo'yilishi kerak. Maktablar, shifoxonalar, bolalar

muassasalari va gumanitar yo'laklar daxlsiz bo'lishi zarur. Bolalarga yordam kechiktirilsa, yo'qotilgan vaqt ularning kelajagidan olinadi.

Urushdan keyingi tiklanish ham bolalardan boshlanishi lozim. Ta'limni tiklash, psixologik yordam, oilalarni birlashtirish, oziq-ovqat va tibbiy xizmatni ta'minlash, nogironligi bor bolalarni qo'llab-quvvatlash hamda zo'ravonlikdan himoya qilish uzoq muddatli davlat va xalqaro dasturlar orqali amalga oshirilishi kerak. "Dunyoni bolalar ko'zi bilan asrang" degan g'oya shunchaki hissiy chaqiriq emas, balki insoniyat oldidagi axloqiy va huquqiy majburiyatdir. Bolalar xavfsiz yashaydigan dunyo — adolatli, tinch va insoniy jamiyatning eng muhim belgisi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNICEF. "Not the new normal" – 2024 one of the worst years in UNICEF's history for children in conflict. – New York: UNICEF, 2024.
2. UNICEF. Children under attack. – New York: UNICEF, 2024.
3. United Nations. Children and Armed Conflict: Annual Report of the Secretary-General, 2024. – New York: United Nations, 2025.
4. UNHCR. Global Trends Report 2024. – Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees, 2025.
5. UNICEF Data. Child Displacement and Refugees. – New York: UNICEF, 2025.
6. UNICEF. "Unimaginable horrors": more than 50,000 children reportedly killed or injured in the Gaza Strip. – New York: UNICEF, 2025.

7. United Nations. Convention on the Rights of the Child. – New York: United Nations, 1989.
8. International Committee of the Red Cross. International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts. – Geneva: ICRC, 2024.
9. Save the Children. Stop the War on Children: Let Children Live in Peace. – London: Save the Children International, 2024.
10. Machel G. Impact of Armed Conflict on Children: Report of the Expert of the Secretary-General. – New York: United Nations, 1996.